

**Pristupačnost medija i medijskih programa za osobe sa invaliditetom
tokom izbora za odbornike u Skupštini Grada Beograda 4.marta 2018. godine**

Pristupačnost medija i izbornih programa – zatečeno stanje

Podaci Popisa stanovništva iz 2011. godine pokazuju da se ukupno 571 780 građana može smatrati osobama sa invaliditetom (OSI) u Srbiji. Ovaj broj čini oko 8% ukupne populacije. Međutim, ovome treba dodati da je za oko 2% građana status invaliditeta nepoznat, kao i da je metodologija prikupljanja podataka podrazumevala tzv. pristup prijavljenih poteškoća. Imajući u vidu ovo, kao i međunarodne podatke o udelu osoba sa invaliditetom u opštoj populaciji (10-15%), procenjuje se da u Srbiji zaista živi 700-800 000 osoba sa invaliditetom.

Prema Popisu iz 2011. godine, **probleme sa sluhom prijavilo je 144 648 osoba**. Ova vrsta problema postoji kod osoba koje ne mogu da razlikuju zvukove iz različitih izvora i koji, čak i uz upotrebu slušnog aparata, čuju samo na jedno uho, nagluve su ili gluve. Navedeni broj čini 25,3% ukupnog broja OSI u Srbiji i 2% ukupno popisanog stanovništva¹.

Osobe sa invaliditetom u Srbiji se susreću sa različitim vidovima uskraćivanja prava, uključujući tu prepreke u ostvarivanju izbornih prava. Ove prepreke, u zavisnosti od vrste invaliditeta, obuhvataju isključivanje iz izbornog prava (osobe lišene poslovne sposobnosti), onemogućavanje glasanja na izborni dan zbog nepristupačnosti biračkih mesta (osobe koje imaju poteškoća u kretanju ili se kreću uz pomoć kolica), povredu tajnosti glasanja (slepe i slabovide osobe). Gluve i nagluve osobe se suočavaju sa najvećom preprekom pri ostvarivanju prava na informisanje o temama od opšteg značaja, kojima ne mogu da pristupe upravo zbog svog invaliditeta.

Ranije sprovedene analize² su već pokazale da, uprkos formalnom izbornom pravu i mogućnosti da na izborni dan pristupe biračkom mestu, gluve i nagluve osobe nemaju mogućnost da donesu informisanu odluku u izbornom procesu³. Uzrok ovakvom stanju leži u činjenici da se najveći broj građana i dalje informiše putem televizijskih programa, ali da su oni po pravilu nepristupačni gluvim i naglulim osobama. Odnosno, nisu prevedeni na znakovni jezik ili titlovani.

1 Milan M. Marković. Osobe sa invaliditetom u Srbiji (Beograd: Republički zavod za statistiku, 2014)

2 Desanka Žižić, Vera Jovanović, Uroš Mišljenović: Izveštaj o položaju zajednice Gluvih u Srbiji u oblasti medija, dostupnosti prevodilačkih usluga i obrazovanja (Beograd: Viribus Unitis Foundation, 2015)

3 Ispitane gluve i nagluve osobe su se složile da im je potrebno „neuporedivo više informacija kako bi u danu za glasanje doneli odluku o tome kojoj izbornoj listi će ukazati poverenje.“

Regulatorno telo za elektronske medije je tokom 2014. godine sprovedo analizu medijskog sadržaja koja je pokazala da gluve i nagluve osobe imaju minimalan pristup televizijskom programu (manje od 1%), da su kao sagovornici isključeni iz programa i da su često prikazani stereotipno⁴.

Do danas nadležne institucije – Regulatorno telo za elektronske medije, mediji, ali i organi krivičnog gonjenja, nisu uradili mnogo toga da se situacija promeni. Gluve i nagluve osobe se susreću sa nepremostivim preprekama u informisanju – kako u redovnim uslovima, tako i tokom izborne kampanje.

Osim inertnosti institucija i prenebregavanja problema, deo potreškoća leži i u pravnom okviru koji je suštinski diskriminatoran – iako to tako ne deluje na prvi pogled.

Ustav Republike Srbije⁵ jemči pravo na obaveštenost, odnosno garantuje da svako ima pravo da istinito, potpuno i blagovremeno bude obavešten o pitanjima od javnog značaja i da su sredstva javnog obaveštavanja dužna da to pravo poštuju. Ustav Srbije zabranjuje i diskriminaciju po osnovu invaliditeta⁶ i obavezuje državne organe da sprovode posebne mere radi otklanjanja neravnopravnosti.

Zakon o javnom informisanju i medijima kao osnovni cilj navodi istinito, blagovremeno, verodostojno i potpuno informisanje i omogućavanje slobodnog razvoja ličnosti⁷ i uređuje način ostvarivanja slobode javnog informisanja koja obuhvata slobodu prikupljanja, objavljivanja i primanja informacija, slobodu formiranja i izražavanja ideja i mišljenja⁸. Kao javni interes u oblasti javnog informisanja, ističe se informisanje osoba sa invaliditetom i drugih manjinskih grupa⁹. Zakon predviđa da se u cilju zaštite interesa osoba sa invaliditetom i obezbeđivanja njihovog ravnopravnog uživanja prava na slobodu mišljenja i izražavanja organi javne vlasti preduzimaju mere kojima se omogućava da one nesmetano primaju informacije namenjene javnosti, u primerenom obliku i primenom odgovarajuće tehnologije¹⁰.

Zakonom o javnim medijskim servisima utvrđeno je da se javni interes ostvaruje putem sadržaja koji omogućava zadovoljavanje potreba u informisanju svih delova društva bez diskriminacije¹¹. Zakon čak eksplicitno navodi i da je javni medijski servis dužan da uvažava jezičke i govorne standarde gluvih i nagluvih osoba i da je dužan da u programima koristi srpski jezik, ćirilčno pismo i znakovni jezik kao oblik komunikacije gluvih i nagluvih osoba.

4 Regultorno telo za elektronske medije: Pristupačnost programa osobama sa invaliditetom, njihova zastupljenost i način predstavljanja (Beograd, 2014) Dostupno na: <http://rem.rs/uploads/files/izvestaji-o-nadzoru/Programi-namenjeni-osobama-sa-invaliditetom.pdf>

5 Član 51 ustava Srbije

6 Član 21 Ustava Srbije

7 Član 2 Zakona o javnom informisanju u medijima

8 Član 3 Zakona o javnom informisanju u medijima

9 Član 15 Zakona o javnom informisanju u medijima

10 Član 12 Zakona o javnom informisanju u medijima

11 Član 7 Zakona o javnim medijskim servisima

Zakonom o elektronskim medijima ustanovljeno je Regulatorno telo za elektronske medije koje, između ostalog, vrši javna ovlašćenja u cilju podsticanja unapređenje dostupnosti medijskih usluga osobama sa invaliditetom.¹²

Međutim, ovim Zakonom se omogućava i da, mimo opštih ustavnih garancija, pružalac medijske usluge svoj program i sadržaj učini dostupnim osobama oštećenog sluha i vida *u skladu sa svojim finansijskim i tehničkim mogućnostima*¹³. Time je uspostavljanje pristupačnog programa definisano kao fakultativno i omogućeno je da pružaoci usluga nepristupačnost programa uvek obrazlože nedovoljnim sredstvima ili tehničkim mogućnostima.

Ovakva odredba zakona se mora promeniti kako bi mediji zaista sprovedili svoje ustavne i zakonske obaveze i kako prava osoba osoba sa invaliditetom ne bi ostala u domenu dobre volje pružalaca medijskih usluga. To pokazuje i analiza koju je Centar za samostalni život osoba sa invaliditetom sproveo tokom izbora za odbornike u Skupštini Grada Beograda 4.marta 2018. godine.

Sažetak

Centralne informativne emisije medija sa nacionalnom pokrivenošću su u posmatranom periodu pretežno bile nepristupačne gluvim i nagluvim osobama. Nijedna informativna emisija nije u celosti prevedena na znakovni jezik ili titlovana. Potpuno nepristupačne su emisije Radio-televizije Srbije, televizije PRVA i Happy televizije. Delimično pristupačne su vesti televizija Pink, O2 i N1.

Tokom posmatranih sedam dana izborne kampanje, četiri od šest medija su u centralnim informativnom emisijama posvetili vreme položaju osoba sa invaliditetom. Ukupno vreme posvećeno položaju osoba s invaliditetom u posmatranom periodu je 10 minuta i 46 sekundi.

Od emitovanih priloga, samo jedan je bio izborna poruka kandidata osobama sa invaliditetom. Ostali prilozi su emitovani van izbornog bloka - dva su bila nestereotipnog, a tri streotipnog karaktera.

Predstavljanje izbornih lista na Radio televiziji Srbije je bilo prevedeno na znakovni jezik. Posebne debatne emisije na Radio televiziji Srbije i televiziji N1 nisu bile prevedene na znakovni jezik ili titlované.

Analiza dnevnih štampanih medija objavljenih u februaru i martu je pokazala da u većini objavljenih tekstova (52) glavnu ulogu imaju ministar za socijalna pitanja i predstavnici gradskih vlasti koji obećavaju rešavanje problema osoba sa invaliditetom. Same osobe sa invaliditetom u ovim tekstovima nemaju svoj „glas“. U manjini (16) su tekstovi koji razmatraju probleme osoba sa invaliditetom i kritički se odnose prema položaju OSI u društvu. Samo dva teksta se bave izbornim pravima osoba sa invaliditetom.

12 Član 22 Zakona o elektronskim medijima

13 Član 52 Zakona o elektronskim medijima

Analizom dostupnog video materijala 24 izborne liste koje su učestvovala na izborima za odbornike Skupštine grada Beograda se može zaključiti da je većina (18) izbornih lista objavljivala nepristupačan video materijal – bez prevoda na znakovni jezik i titla.

Pet izbornih lista je objavilo izborne video materijale koji su pristupačni, odnosno titlovani. Od toga, četiri izborne liste su to učinile za svoje centralne izborne spotove, dok je jedna lista titlovala većinu svojih video materijala, konferencija za novinare, izjava za medije, razgovora sa biračima i sl.

Uprkos najavama da će tokom 2016. godine usvojiti pravilnik koji će regulisati obaveze emitera u prilagođavanju programa gluvim i naglupim osobama, Regulatorno telo za elektronske medije (REM) ovo još uvek nije učinilo. Zbog toga su emiteri, kao i tokom prethodne izborne kampanje, tokom izbora u Beogradu mogli da se vode jedino Opšte obavezujućim uputstvom emiterima radi omogućavanja nesmetanog informisanja gledalaca sa oštećenim sluhom u toku predizborne kampanje ("Sl. glasnik RS", br. 10/2014), koje nije na adekvatan način uredilo unapređenje pristupačnosti programa.

Savet REM-a tokom februara i marta na svojim sednicama nije raspravljao o temama koje se tiču pristupačnosti izbornog programa.

Preporuke

- Potrebno je izmeniti član 52 Zakona o elektronskim medijima tako da nedostatak finansijskih i tehničkih uslova ne mogu biti razlog za emitovanje nepristupačnog programa.
- Potrebno je da REM kontinuirano preduzima mere za unapređenje pristupačnosti programa, vrši nadzor pristupačnosti programa i da donese pravilnik kojim bi detaljnije regulisao obaveze medija u emitovanju pristupačnog programa.
- Potrebno je da mediji omoguće da centralne informativne emisije i predizborni programi budu prevedeni na znakovni jezik ili titlovani.

1. Pristupačnost medija sa nacionalnom pokrivenošću

1.2. Posmatrani medijski sadržaji

Tim Centra za samostalni život osoba sa invaliditetom je tokom poslednjih sedam dana izborne kampanje (22. februar-1.mart) posmatrao **centralne informativne emisije** medija sa nacionalnom pokrivenošću. U ovom periodu smo posmatrali program RTS 1, televizije PINK, PRVA, Happy i O2. Posmatrali smo i informativne emisije televizije N1 koja nema nacionalnu pokrivenost, ali ima učestali informativni program koji je putem kablovske mreže dostupan značajnom broju Beograđana.

U ovom periodu smo posmatrali centralne informativne emisije:

- Jutarnji dnevnik (8.00), Dnevnik 1 (12.00) i Dnevnik 2 (19.30) Radio televizije Srbije;
- Prvi nacionalni dnevnik (13.00) i Nacionalni dnevnik (18.30) televizije PINK;
- Vesti u 18.00 televizije PRVA;
- Vesti u 12.55 televizije Happy;
- Vesti u 16.00 i 23.00 televizije O2;
- Vesti u okviru jutarnjeg programa i Dnevnik u 19.00 televizije N1.

Takođe, posmatrali smo i **posebne izborne emisije i programe** – predstavljanje izbornih lista na Radio-televiziji Srbije, izborne debate na ovoj i televiziji N1, kao i posebne vesti na znakovnom jeziku koje se na RTS 1 emituju oko 15.45. u okviru emisije „Ovo je Srbija“.

U nešto dužem periodu (februar-mart 2018) smo posmatrali i način na koji **štampani mediji** izveštavaju o osobama sa invaliditetom.

1.3. Pristupačnost centralnih informativnih emisija

Posmatrana pristupačnost centralnih informativnih emisija obuhvatala je posmatranje pristupačnosti informativnog programa za osobe sa invaliditetom, pre svega postojanje prevoda na znakovni jezik i/ili titlovanog sadržaja. Takođe, beležili smo vreme posvećeno položaju osoba sa invaliditetom u kontekstu izbornih programa i kampanja, ko govori o položaju osoba sa invaliditetom (same osobe sa invaliditetom ili neko drugi). Posmatrali smo i u kom kontekstu i sa kojom argumentacijom se govori o položaju osoba sa invaliditetom.

1.3.1. Pristupačnost sadržaja – prevod na znakovni jezik i titlovan sadržaj

Centralne informativne emisije medija sa nacionalnom pokrivenošću su **pretežno nepristupačne** – one nisu u celosti prevedene na znakovni jezik ili titlovane.

Potpuno nepristupačne su emisije Radio-televizije Srbije, televizije PRVA i Happy televizije. Nepristupačnost programa je donekle ublažena kratkim pisanim vestima (tzv.kajronom) dostupnim u donjem delu ekrana tokom trajanja vesti na televiziji Pink, O2 i N1.

Televizija O2 je jedina omogućila prevod vesti na znakovni jezik u okviru svog redovnog informativnog programa, ali samo u okviru vesti u 16.00 i to samo u okviru dela vesti koji je posvećen lokalnim izborima u Beogradu. Pozitivno je što prevod za koji se odlučila televizija O2 obuhvata četvrtinu ekrana, što je i preporuka gluvih i nagluvih osoba.

Ovakvo stanje u pristupačnosti programa je izuzetno nepovoljno za osobe sa invaliditetom, pre svega za gluve i nagluve osobe. Njima je onemogućeno informisanje o temama od opšteg značaja, uključujući i teme i informacije na osnovu kojih formiraju svoje mišljenje o tome da li će i na koji način iskoristiti svoje biračko pravo. Posebno je loše što su centralne informativne emisije javnog servisa u potpunosti nepristupačne. Dobro je što u je u pojedinim emisijama moguće pročitati makar kratke vesti, ali i dalje postoji značajna razlika u obrađenosti pojedinih tema kroz čitavu informativnu emisiju i ograničenog broja informacija koje se nađu u dnu ekrana.

Ovakva situacija je naročito nerazumljiva ako znamo da većina televizija poseduje pisani tekst koji se koristi za prezentaciju vesti, ali koji nije dostupan gledaocima.

Odlike vesti na znakovnom jeziku radio-televizije Srbije

Centralne informativne emisije Radio-televizije Srbije su nepristupačne – nisu prevedene na znakovni jezik, niti titlované. Međutim, RTS 1 oko 15.45 u okviru emisije „Ovo je Srbija“ emituje vesti na znakovnom jeziku.

Ipak, nekoliko problema koji proizilaze iz ovakvog koncepta – u kom su odvojene redovne informativne emisije i emisije na znakovnom jeziku. Pre svega, vesti na znakovnom jeziku traju svega tri minuta i ne mogu obuhvatiti ni približan broj tema i informacija koje je moguće obraditi u okviru redovnih informativnih emisija koje traju 15-30 minuta, nekada čak i duže.

Takođe, vesti na znakovnom jeziku se emituju u vreme koje nije podjednako pristupačno kao i termini Dnevnika RTS. Odnosno, osobe koje su zaposlene ne mogu da prate ovu informativnu emisiju pre ili nakon svojih dnevnih obaveza, onako kao što to mogu osobe koje vesti prate bez prevoda na znakovni jezik.

Dodatno, u okviru novih servisa koji omogućavaju premotavanje televizijskih sadržaja, vesti na znakovnom jeziku nisu vidljive kao posebna emisija – vidljiva je jedino emisija „Ovo je Srbija“. Vesti na znakovnom jeziku nisu vidljive ni u televizijskom programu Radio-televizije Srbije.

Pozitivno je što prevod na znakovni jezik obuhvata trećinu ekrana i dovoljno je vidljiv.

Zbog svega navedenog, ostaje utisak da je Radio-televizija Srbije odabrala pogrešan put u izgradnji pristupačnog informativnog programa. Postojeći pristup pokazuje želju da se samo minimalno televizijsko vreme posveti pristupačnom informativnom programu, da ono bude smešteno u deo programa koji nije naročito gledan, pa je samim tim i nedostupan populaciji kojoj je namenjen. Ovaj pristup pokazuje i suštinsko nerazumevanje koncepta pristupačnosti programa. Za mnogo bolje rezultate, bilo bi dovoljno učiniti pristupačnim redovne informativne emisije.

1.3.2. Vreme posvećeno položaju osoba sa invaliditetom

Tokom posmatranih sedam dana izborne kampanje, **četiri od šest medija su u centralnim informativnom emisijama posvetili vreme položaju osoba sa invaliditetom**. To su učinile televizija N1 i Radio-televizija Srbije u po tri informativne emisije, kao i televizija O2 i Pink u po jednoj informativnoj emisiji. Ukupno vreme posvećeno položaju osoba s invaliditetom u posmatranom periodu je **10 minuta i 46 sekundi** – najviše na Radio-televiziji Srbije (4 min 08 sek), a zatim na televiziji N1 (2 min 35 sek).

Televizija	Datum	Informativna emisija	Vreme posvećeno položaju OSI
N1	23. februar	Dnevnik u 19.00	2 min 20 sek
RTS 1	24. februar	Dnevnik u 18.25	2 min 04 sek
RTS 1	25. februar	Dnevnik u 18.25	6 sek
O2	25. februar	Vesti u 16.00	28 sek
N1	25. februar	Dnevnik u 19.00	6 sek
N1	25. februar	Dnevnik u 19.00	1 min 9 sek
Pink	26. februar	Nacionalni dnevnik u 18.30	2 min 35 sek
RTS 1	28. februar	Dnevnik u 12.00	1 min 58 sek
Ukupno			10 min 46 sek

Vreme posvećeno položaju osoba sa invaliditetom je svakako skromno u poređenju sa ukupnim trajanjem informativnih emisija. Međutim, imajući u vidu da je televizijsko vreme uvek kratko za sve važne društvene teme, smatramo da se o adekvatnosti iskorišćenog vremena može govoriti tek nakon analize sadržaja koji je bio posvećen osobama sa invaliditetom.

1.3.3. Ko i u kom kontekstu govori o osobama sa invaliditetom

Televizijsko vreme posvećeno položaju osoba sa invaliditetom se načelno može podeliti u tri kategorije – vreme u kome se osobe sa invaliditetom pominju **u kontekstu izbora**, vreme posvećeno **opštim problemima** osoba sa invaliditetom (uglavnom zapošljavanju i boravku u institucijama za rehabilitaciju), kao i vreme u kome centralnu ulogu ima **ministarstvo za socijalna pitanja**, odnosno ministar Zoran Đorđević.

Televizija	Datum	Ko govori o položaju OSI	Kontekst i pristup	Povezanost sa izborima	Oцена
N1	23. februar	Predstavnici udruženja za retke bolesti, osobe obolele od teških bolesti i predstavnik Ministarstva zdravlja.	Potreba za unapređenjem lečenja osoba koje boluju od teških bolesti. Načelno je korišćen medicinski pristup, ali koji otvara prostor za razmišljanje o kvalitetu života osoba sa invaliditetom i potrebi da živimo zajedno, a ne jedni pored drugih.	Van izbornog konteksta i izbornog bloka u vestima.	Nestereotipni pristup
RTS 1	24. februar	Aktivistkinje udruženja koja pomaže obolelima od Alchajmera.	Lečenje i podrška obolelima od Alchajmera. Uglavnom je korišćen medicinski pristup i pristup dobročiniteljstva usmeren na osobe sa invaliditetom.	Van izbornog konteksta i izbornog bloka u vestima.	Stereotipni pristup

Televizija	Datum	Ko govori o položaju OSI	Kontekst i pristup	Povezanost sa izborima	Ocena
RTS 1	25. februar	Osoba sa invaliditetom, kandidat za odbornika.	Obraćanje u izbornom bloku kandidata sa liste Ljubiša Preletačević Beli – Zato što volim Belovgrad. Jedan od kandidata navodi da „invalidi imaju pravo na život, tu smo da promenimo nešto i ne kukamo“.	Obraćanje u izbornom bloku.	Nestereotipni pristup – izborni kontekst
O2	25. februar	isto	isto	isto	Isto
N1	25. februar	isto	isto	isto	Isto
N1	25. februar	Ministar Zoran Đorđević.	Ministar je posetio organizaciju osoba sa posledicama cerebralne paralize. Izložio je da je potrebno boriti se protiv stereotipa i sprečiti diskriminaciju osoba sa invaliditetom. Smatra i da je potrebno uspostaviti baze OSI radi ostvarivanja njihovih prava. Ministar je obradio i temu zapošljavanja i naveo da ne može da utiče na poslodavce da zapošljavaju OSI, ali da sam ima dobro iskustvo sa OSI koje je zapošljavao.	Prilog je van izbornog bloka u vestima. Međutim, prilog je imao predizborni kontekst.	Stereotipni pristup – funkcionska kampanja.
Pink	26. februar	Novinarka u ulozi slepe osobe; dve slepe osobe; Astor, pas vodič i ministar Zoran Đorđević	Obeležavanje 15 godina rada organizacije slepih i slabovidih, postojanje problema sa samostalnim kretanjem slepih i slabovidih, kao i održavanje obuka za samostalno kretanje. Ministar obećao postavljanje zvučne signalizacije na semaforima u Beogradu (503 semafora). Novinarka je prilog delimično stavila u kontekst milosrđa („ovim ljudima potrebna naša pomoć“).	Prilog je van izbornog bloka u vestima. Međutim, prilog je imao predizborni kontekst.	Stereotipni pristup – funkcionska kampanja.
RTS 1	28. februar	Tri osobe sa invaliditetom koje su prošle obuku za tkanje i šivenje.	Zapošljavanje osoba sa invaliditetom u Jagodini - programi zapošljavanja i diskriminacija sa kojom se OSI susreću u oblasti zapošljavanja.	Van izbornog konteksta i izbornog bloka u vestima.	Nestereotipni pristup

Od emitovanih priloga, samo jedan je bio izborna poruka kandidata osobama sa invaliditetom (prilog je emitovan na tri televizije – RTS1, O2 i N1). Ovo jedino obraćanje kandidata bilo je obraćanje kandidata sa liste Ljubiša Preletačević Beli – Zato što volim Belovgrad. Druge izborne liste se u posmatranom periodu nisu obraćale direktno osobama sa invaliditetom. Poruka koju je uputio kandidat koji koristi invalidska kolica („invalidi imaju pravo na život“) pokazuje da jedan od kandidata, koji je i osoba sa invaliditetom, smatra da je ovu notornu činjenicu potrebno uputiti glasačima kao poruku, što je dobra slika stanja položaja osoba sa invaliditetom.

Dva priloga, emitovana na RTS1 i N1, su emitovale nestereotipan sadržaj u kom se govori o položaju osoba sa invaliditetom iz pozicije rešavanja problema i prava OSI da oni budu rešeni. Takođe, u ovim prilogima o svom položaju govore i same osobe sa invaliditetom.

Tri priloga na RTS1, televiziji Pink i televiziji N1 su imala stereotipni karakter, jer su OSI predstavljene kao osobe čiji je položaj nepovoljan, za koje treba imati dobru volju i razumevanje i čije probleme treba rešavati medicinskim putem. U ovim prilogima osobe sa invaliditetom ne govore o svom položaju, već to čine treće osobe – predstavnici udruženja, ministarstva i slično. Od ova tri priloga, dva su ona u kojima je učestvovao ministar za socijalna pitanja, čiji se nastupi mogu svrstati u tzv. funkcionersku kampanju. Ministar u redovnim okolnostima, van izborne kampanje, uglavnom ne sprovodi obilaske i razgovore koji su bili predmet ovih priloga.

Dakle, od osam priloga emitovanih tokom posmatranog perioda, tri su bila obraćanja izbornog kandidata osobama sa invaliditetom. Pet priloga je emitovano van izbornog konteksta. Od toga, tri priloga su imala stereotipni karakter, dok su dva bila nestereotipna i uključivala same osobe sa invaliditetom.

1.4. Pristupačnost posebnih izbornih emisija

Predstavljanje izbornih lista u okviru Beogradske hronike na Radio televiziji Srbije je bilo prevedeno na znakovni jezik, što je pozitivno. Međutim, prevod je zauzimao šestinu ekrana, što se smatra nedovoljno vidljivim prevodom, na šta je već duže ukazuju udruženja osoba sa invaliditetom. Bilo je jasno da u nekim trenucima (recimo krupnom kadru u kome su i gost i voditelj) nije moguće obezbediti krupniji prevod, ali je to bilo moguće recimo dok se gost nalazi u krupnom kadru.

Posebne debatne emisije na Radio televiziji Srbije (Reč na reč) i na televiziji N1 (Predizbone debate) **nisu bile pristupačne** - prevedene na znakovni jezik ili titlovene.

1.5. Štampani mediji – ko i na koji način govori o položaju OSI

U periodu februar-mart 2018. godine smo posmatrali tekstove u štampanim medijima čija je centralna tema bila položaj osoba sa invaliditetom. Posmatrani su tekstovi u dnevnim listovima **24 sata, Alo, Blic, Danas, Informer, Kurir, Novosti, Politika i Srpski telegraf** i to sa ciljem identifikacije tekstova koji su posvećeni problemima osoba sa invaliditetom, njihovim pravima, a posebno izbornim pravima tokom održavanja izbora u Beogradu.

Analiza je pokazala da se tekstovi u dnevnim novinama načelno mogu podeliti u dve kategorije – onima koji su bili **posvećeni tzv. funkcionerskoj kampanji** i onima koji su na **profesionalan i kritički način izveštavali** o položaju osoba sa invaliditetom.

U prvoj i većinskoj grupi tekstova (ukupno 52), glavnu ulogu ima ministar za socijalna pitanja i predstavnici gradskih vlasti koji uglavnom obećavaju rešavanje problema osoba sa invaliditetom. U njima nema osoba sa invaliditetom, već samo političkih funkcionera i njihovih poruka. Ukoliko postoje izjave OSI, one su isključivo izjave podrške gradskim funkcionerima. Ovi tekstovi su po pravilu naslovljeni i obrađeni tako da se govori o „pomoći osobama sa invaliditetom“ i „brizi o osobama sa invaliditetom“. Odnosno, teme tekstova su stavljene u kontekst dobročinstva.

U drugoj grupi su tekstovi (ukupno 16) koji razmatraju probleme osoba sa invaliditetom sa aspekta prava OSI i kritički se odnose prema položaju OSI u društvu. U ovoj grupi su i tekstovi o pozitivnim modelima – recimo takmičenjima paraolimpijaca. Samo dva teksta se bave izbornim pravima osoba sa invaliditetom i to vrlo načelno – kroz izjavu Zaštitnika građana da je potrebno da nadležne institucije za sprovođenje izbora obaveste OSI o njihovim izbornim pravima, a posebno ukoliko nisu u mogućnosti da glasaju u biračkom mestu. Podataka i informacija o ovim pravima nije bilo u štampanim medijima.

Sadržina teksta	Broj tekstova
U glavnoj ulozi su gradski funkcioneri – promocija personalne asistencije kao gradske usluge, obećanja o rušenju barijera i zapošljavanju, otvaranja izgrađenih poligona, rampi i sl.	33
U glavnoj ulozi ministar za socijalna pitanja – obećanja o unapređenju položaja OSI, rušenju stereotipa i izgradnji semafora sa zvučnom signalizacijom na teritoriji celog Beograda	12
Tekstovi o potpisivanju protokola i podršci vladajućoj stranci od strane udruženja osoba sa invaliditetom	7
Ukupno	52
Unapređenje položaja – problemi i prava OSI	8
Zloupotreba OSI u političke svrhe	4
Sport - takmičenje paraolimpijaca	2
Zaštitnik građana – izborna prava osoba sa invaliditetom	2
Ukupno	16

2. Pristupačnost online medija proglašanih izbornih lista

2.1. Video materijal na internet prezentacijama, youtube i stranicama na društvenim mrežama

Na izborima za odbornike Skupštine grada Beograda učestvovalo je 24 izborne liste. One su uglavnom kreirale video sadržaj (izuzev liste broj 22).

Analizom dostupnog video materijala se može zaključiti da je **većina (18) izbornih lista objavljivala nepristupačan video materijal – bez prevoda na znakovni jezik i titla.**

Pet izbornih lista je objavilo izborne video materijale koji su pristupačni, odnosno titlovani. Od toga, četiri izborne liste (lista broj 1,7,12 i 14) su to učinile za svoje centralne izborne spotove, dok je lista broj 11 titlovala i većinu svojih video materijala, konferencija za novinare, izjava za medije, razgovora sa biračima i sl.

Izborna lista	Pristupačnost video materijala
1. ALEKSANDAR VUČIĆ – Zato što volimo Beograd!	Titlovan deo video materijala – centralni izborni spotovi
2. Dr VOJISLAV ŠEŠELJ – SRPSKA RADIKALNA STRANKA	Nepristupačan
3. IVICA DAČIĆ – Socijalistička partija Srbije (SPS), DRAGAN MARKOVIĆ PALMA – Jedinstvena Srbija (JS)	Nepristupačan
4. DA OSLOBODIMO BEOGRAD – Demokratska stranka (DS), Socijaldemokratska stranka (SDS), Nova stranka (NOVA) i Zelena ekološka partija – Zeleni (ZEP – Zeleni)	Nepristupačan
5. ALEKSANDAR ŠAPIĆ – GRADONAČELNIK	Nepristupačan
6. „Šta radite bre – Marko Bastać“	Nepristupačan
7. DOSTA JE BILO I DVERI – DA OVI ODU, A DA SE ONI NE VRATE	Titlovan deo video materijala – centralni izborni spotovi
8. DR MILOŠ JOVANOVIĆ – DEMOKRATSKA STRANKA SRBIJE	Nepristupačan

Izborna lista	Pristupačnost video materijala
9. ZELENA STRANKA SRBIJE	Nepristupačan
10. Beograd ima snage – ZAVETNICI	Nepristupačan
11. Dragan Đilas – Beograd odlučuje, ljudi pobeđuju!	Titlovan deo video materijala – centralni izborni spotovi i veći deo drugih video materijala (konferencija za novinare, izjava za medije, razgovora sa biračima i sl.)
12 „INICIJATIVA NE DAVIMO BEOGRAD - ŽUTA PATKA - ČIJI GRAD, NAŠ GRAD - Ksenija Radovanović“	Titlovan deo video materijala – centralni izborni spotovi
13 RUSKA STRANKA – MILE MILOŠEVIĆ	Nepristupačan
14 PREDRAG MARKOVIĆ – POKRET OBNOVE KRALJEVINE SRBIJE	Titlovan deo video materijala – centralni izborni spotovi
15 Dr. Muamer Zukorlić – Stranka pravde i pomirenja/Dr.Muamer Zukorlić – Stranka pravde i pomirenja	Nepristupačan
16 ZELENA STRANKA – Kakav Beograd želiš? Misli	Nepristupačan
17. Republikanska stranka – Republikánus párt – Nikola Sandulović	Nepristupačan
18. JEDINSTVENA STRANKA PRAVDE (JSP) – JEKHTUTNO ČIDIMOS ČACIMASKO (JČČ)	Nepristupačan
19. ZA BEOGRAD – BEOGONDOLA – SAOBRAĆAJ, URBANIZAM, TURIZAM – NOVA REŠENJA, KONKRETNI PROJEKTI – JOVAN RANĐELOVIĆ; JOVAN RANĐELOVIĆ	Nepristupačan
20. NIJEDAN OD PONUĐENIH ODGOVORA	Nepristupačan
21. Građanska Stranka Grka Srbije – Vasilios Proveleggios	Nepristupačan
22. DOSTA JE BILO PLJAČKE, KORUPCIJE I LOPOVLUKA – Radulović Milorad	Bez video materijala
23. Liberalno demokratska partija – LDP – Čedomir Jovanović	Nepristupačan
24. Ljubiša Preletačević BELI – Zato što volimo BELOVGRAD	Nepristupačan

3. Uloga Regulatornog tela za elektronske medije

3.1. Pravni okvir: podzakonski akti REM-a

Uprkos najavama da će tokom 2016. godine usvojiti **pravilnik koji će regulisati obaveze emitera u prilagođavanju programa gluvim i nagluvim osobama**, ovaj akt još uvek nije usvojen. Njegov nacrt je početkom 2017. godine dostavljen udruženjima osoba sa invaliditetom koja su dostavila svoje komentare i primedbe, ali je nakon toga usvajanje pravilnika zastalo.

Zbog toga su emiteri, kao i tokom prethodne izborne kampanje, tokom izbora u Beogradu mogli da se vode jedino Opšte obavezujućim uputstvom emiterima radi omogućavanja nesmetanog informisanja gledalaca sa oštećenim sluhom u toku predizborne kampanje ("Sl. glasnik RS", br. 10/2014).

Neadekvatnost ovog Uputstva u izgradnji pristupačnog programa je formalne i suštinske prirode. Formalno, Zakon o elektronskim medijima u članu 25 ovlašćuje REM da donosi uputstva kojim se bliže uređuje *način na koji Regulator primenjuje odredbe zakona ili drugog propisa koji se odnosi na obaveze u vezi sa programskim sadržajima*. Dakle, REM može usvojiti uputstvo u svrhu uređenja sopstvenog rada, a ne rada emitera. Sa druge strane, pravilnikom REM bi mogao da *bliže razrađuje pojedine odredbe zakona*, što je zapravo i realna potreba u slučaju kreiranja pristupačnog programa.

Opšte obavezujuće uputstvo emiterima je stoga neadekvatno sredstvo za uspostavljanje pristupačnosti izbornog programa, već je za uređenje oblasti pristupačnosti programa

potrebno da REM usvoji odgovarajući pravilnik. Pogotovo je važno naglasiti da je Opšte obavezujuće uputstvo formulirano kao preporuka emiterima za čije nepoštovanje oni ne snose nikakve posledice.

Imajući u vidu prethodno navedeno, potrebno je da REM u što kraćem roku **usvoji pravilnik koji bi detaljnije regulisao obaveze emitera** u kreiranju pristupačnog programa.

3.2. Sednice Saveta REM-a

Na internet prezentaciji REM-a dostupne su informacije i zapisnici samo o poslednjih deset održanih sednica Saveta REM-a. Od deset održanih sednica u predizbornom periodu (5-27 februar 2018. godine), devet sednica Saveta je bilo vanredno, dok je jedna bila redovna. Zapisnici sednica su dostupni javnosti i iz njih se može zaključiti da u navedenom periodu Savet nije raspravljao o temama koje se tiču pristupačnosti izbornog programa.